

Per la varietad dals linguatgs europeics

Manifestaziun festiva ils 9 da matg a Strassburg

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **Da chalanda matg duain 10 stadis entrar en l'Uniu europeica (UE). Questa survegn pia almain 9 linguas uffizialas novas, numnadain 4 slavias (polac, slovac, sloven, tschec), 2 balticas (letton e lituan), 2 da la famiglia finnaisa-ungaraisa (eston ed ungarais), 1 semitica (maltais).** Sche la Cipro vegn commembra era cun sia part circa, maina questa anc sia vierva ord ina famiglia ch'ils specialists numnan «altai-ca», perquai che sia patria originara era situada en ils culms asiatics da l'Altai. Ma l'UE na reconuscha betg tuts linguatgs da ses intschess; exclus resta per exempel il catalan, vierva da var 7 milliuns burgais (danais: 5,2 milliuns) da Frantscha, l'Italia (en Sardegna) e cunzunt Spagna, perquai che las centralas da quests stadis n'al resguardan betg. Paucs dis suenter lezzas adesiuns, ils 9 da matg, di da l'Europa en regurdientscha da l'annunzia da l'emprima instituziun cuminaivla europeica (9-5-1950), vulan pliras uniuns culturalas manifestar a Strassburg, avant il Parlament da l'UE, per la democrazia areguard ils linguatgs (1). Cunzunt tuttas uniuns da l'Europa per l'esperanto fan part da la manifestaziun festiva. Ma tge ha da far lezza lingua auxiliara artificiziala, stgaffida avant var 120 onns, cun las viervas europeicas creschidas istoricamain? Quai declera il psicolinguist vadais Claude Piron, pli baud traductur, en in essai (2) publicat avant diesch onns e pli actual che mai.

Traducziuns fitg manglusas

Piron mussa che la translaziun simultana, empè da facilitar ina communicaziun tranter umans da cultura differenta, favurisescha savens la glicud da linguatg englais a donn e cust da tschels: «Ina giada hai represchentà in'uniun internaziunala a Geneva, tar ina sentupada da las organizaziuns na statalas en relaziuns uffizialas cun las Naziuns unidas (ONU). Represchentadas eran var traischient associaziuns mundialas; (...) i dava federaziuns sindacalas e sportivas, uniuns professiunalas, organizaziuns umanitaras, religiusas e scientificas (...). Ins aveva annunzià debattas per englais e franzos cun traducziuns simultanas. Mes vischin african [francofon] ha sa declerà trumpà: 'Mia uniun

L'Uniu europeica survegn nov linguas uffizialas novas. MAD

n'è tuttina betg ritga ed ha unfri bier per ma pussibilitar da la represchentar qua. Dentant na possa far part; la translaziun franzosa è uschè nauscha che jau na poss tegnair pass.' (...) 92% dals votums eran englais, 87% dals votants eran da lingua materna englaisa. Nus eran vegnids per represchentar il mund, (...) tgirunzas filippinas, mastergnants da Congo, giugaders brasilians da ballapè, sindacalists da Malaisia, inschigners da l'Egipta, musicists ungarais euv. Tras nossas uniuns represchentavan nus ina part enorma da la carstgaunadad. Ma quella varietad extrema na vesev'ins betg. La radunanza pareva in club anglosaxun. Americans, Englais, Irlandais, Australians dialogavan tenor lur mentalità. Quai hai ditg a mia vischina; ella ha replitgà (...): 'Las pliras uniuns delegheschan glicud da vierva englaisa per che lur interess vegnian defais bain'. Lur hai menziunà che l'Uniu da giurists arabs u la Federaziun da laborants francofons africains n'hajan segir nagin commember anglosaxun (...). Ins stgaffescha qua dascus in sistem da castas, nua ch'umans domineschan per cas, senza avair sa verifitgads, esser megliers che tschels, pli perderts u pli abels per trac-

tar, mabain simplamain en vertid da lur naschientscha da la buna vart da la barriera, numnadain nua ch'ins discurra englais» (pp. 28–29). Piron dat lura pli exempels, notads d'el sez, da traducziuns simultanas fitg manglusas d'in discurs dal secretari general da l'ONU, sco quella da la conclusiun englaisa che scheva: «Turnond a chasa, dai enavant quest messadi! L'amur ed ils duairs da mintgin visavi l'agen pajais na pateschan betg da l'amur u dals quitads per il vast mund, in mund nua che tuts pievels possian viver ensemen en pasch sco buns vischins». Quai ha la traductura translata en franzos cun la frasa: «Lez agid na vegn betg sminui da nossa amur per viver ensemen en pasch» (p. 32). Il messadi dal secretari general n'ha la betg dà enavant.

Creaziun e progress da l'esperanto

La comunicaziun internaziunala bassegna pia in linguatg simpel per che nagin na vegnia favurisa u discriminà pervi da la lingua materna. Qua recumonda Piron l'esperanto. El rapporta da sia creaziun tras l'oculist Ludvik Lejzer Zamenhof (1859–1917). En sia citad multietnica da Bialystok, lezza giada en

Russia, oz en Pologna, pativa il giuven Zamenhof da constatar ch'ins vegnia bullà immediat pervi da l'atgna vierva. «Ins dueva far insatge per che mintgin possa salvar sia atgna cultura e communitgar cun tschels senza quellas offaisas da l'identitad che furmavan il mintgadi da Bialystok. Perquai basegnavi in linguatg che na saja da nagin pievel, cun structuradas che suandian il moviment natural da l'expressiun linguistica, (...) in linguatg che mintgin possa empernder» (p. 200). 1887 ha Zamenhof publicat il sboz d'ina tala tschantscha en ina brochura russa sut il pseudonim «Dr. Esperanto». Il linguatg artificizial nov ha sa derasà ordvart svelto grazia a sia facilitad extrema e sia gronda flexiibladad creativa. 1902 davi utilisaders en tuts continents: Argentina, China, Egipta, Finlanda, Islanda, Giapun, Madagascar, México, Mongolia, Nova Caledonia, Stadis unids, Tunesia, Turcmenistan, Ucraina euv. A l'emprim congress 1905 en Frantscha han ins sa chapì fitg bain cun discurren en lez linguatg. «En ils onns ventg davi gia pèrs internaziunals cun l'esperanto sco linguatg famigliar ed uffants cun esperanto sco lingua materna» (p. 222). Il secretariat general da la Societad da las Naziuns rapporta 1922 davart las discussiuns da la Conferenza internaziunala da cussegls da scola: «La conferenza ha deliberà per esperanto. Ins sto reconuscher ch'ins sa smirvegliada da la facilitad e sveltezza dals delegads da tuts pajais per s'exprimer e s'enclerger (...). Lur pronunzia da l'esperanto para bier pli uniforma e leva per articulaziuns variadas che quella da l'englais u dal franzos (...). L'impressiun la pli ferma resulta da l'egualitad da mintgin areguard la tschantscha cuminaivla; il delegà chinai u l'ollandais s'exprima cun la medema facilitad che l'englais u franzos» (cità p. 206). Quai correspunda a la suletta finamira da l'esperanto: «Pussibilitar il barat da patratgs en ina situaziun determinada, tranter umans da derivanza variada che restan fidaivels mintgin a sia identitad, cultura e vierva» (p. 216). Stalin ha scumandà l'esperanto sco «linguatg dal cosmopolitsem burgais» (p. 202). L'autur da questas lingias astga dentant far endament in agen basat (en l'Engiadina din ins «tat»), esperantist persvas ed a medem temp ardent patriot franzos e losch uffizier veterar da la battaglia da Verdun (1916).

Far attent ad ina pretensiun

Piron è psicanalìst. El ha era sa laschà scolar sco cussegliader da lètg. «Ils pèrs ord dus pievels vivan en ina relaziun che pretenda savens dapli toleranza e flexiibladad. Pliras giadas hai stui cussegliar lètg che duvravan l'esperanto (...). Jau hai percurschì ch'igl è pli lev d'exprimer ils sentiments e cunzunt lur nianzas per esperanto ch'en mintga auter linguatg ester (...). Geabain, grazia a la structura da l'esperanto exprim'ins pli tgunsch las gradaziuns. Jau hai endament in raschienni cun ina pazienta ungaraisa, nua che jau hai dumandà [per esperanto]: 'Pudais dir che vus hajet gugent lez mat?' Ella ha respundì: 'Mi ametas lin'. Co pon ins translatar quai? 'Jau l'hai gugent' fiss: 'Mi amas lin'. Lezza ha intercalà 'et' tranter la ragisch 'am-' che vul dir 'avair gugent' e la desinenza '-as' che stgaffescha in verb en l'indicativ preschent. 'Et' exprima la nianza rumantscha da 'chantinar' empè da 'chantar' u 'chombretta' empè da 'chombra'. Cun il verb rumantsch 'amar' u 'avair gugent' na pon ins betg exprimer lezza gradaziun» (p. 264). L'esperanto na metta betg mo tuttas linguas creschidas istoricamain sin il medem stgalim; el entruida er en l'enclèt e la toleranza vicendaivla. Perquai vulan las uniuns esperantistas da l'Europa far endament ils problems linguistics da l'UE engrondida. La manifestaziun dals 9 da matg entschaiva a las 12, sper la sedia dal Parlament europeic e dal Cussegl da l'Europa, cun in concert dal chantadur Jean-Marc Leclerc, tenor il Guinness da records quel che chanta en il dumber il pli grond da lungatgs. Il til cun transparents parta a las 2 da la Plaza da l'università e finescha enturn las 5 avant il Parlament europeic. Concert e til vegnan enramads da decleraziuns da las delegaziuns vegnidadas da tuts pajais da l'UE e da Svizra cun transports da gruppas. Ils organisateurs da lezza manifestaziun festiva speran che biers fettschian part en moda sgiagliada per far attent a la pretensiun d'in'Europa che resguardia plainamain sia varietad linguistica.

1) **Adressa: Denis-Serge Clopeau, Europa Bunto, 6 rue Jean-Pierre Colloc'h, F-22000 Saint-Brieuc (Bretagna). Adressa electronica: europa.bunto@eraro.com. Infurmaziuns: www.europa-bunto.org**

2) **Claude Piron, Le défi des langues. Paris (L'Harmattan, ISBN 2-7384-2432-5) 1994.**